

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2011, Volume: 6, Number: 1, Article Number: 1C0305

EDUCATION SCIENCES

Received: October 2010
Accepted: January 2011
Series : 1C
ISSN : 1308-7274
© 2010 www.newwsa.com

Muhammed Turhan
Vehbi Çelik
Firat University
mturhan@firat.edu.tr
Elazig-Turkey

OKUL YÖNETİCİLERİNİN ETİK LİDERLİK DAVRANIŞLARININ OKULLARDAKİ SOSYAL ADALET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

ÖZET

Bu araştırmanın genel amacı, genel ve mesleki lise yöneticilerinin ve öğretmenlerinin görüşlerine göre, okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarının, okullardaki sosyal adaletin gerçekleşme düzeyine etkisini belirlemektir. Bu amaçla 84 maddeden (etik liderlik için 46 madde, sosyal adalet için 36 madde) oluşan bir anket formu geliştirildi. Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ, Iğdır, Kahramanmaraş, Malatya ve Tunceli illerindeki genel ve mesleki liselerde görev yapan 82 okul yöneticisi ve 1195 öğretmenden anket yoluyla veri toplandı. Araştırma sonuçlarına göre; öğretmenler etik liderliğin etik ikilemleri çözme ve etik karar verme ve güvene dayalı liderlik boyutlarında okul yöneticilerini tam olarak yeterli bulmamaktadır. Yapılan Kanonik Korelasyon analizlerinde, okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarıyla, okullarda sosyal adaletin gerçekleşme düzeyi arasında çok yüksek bir korelasyon bulunmuştur. Buna göre, okul yöneticileri etik liderlik davranışlarını ne kadar yüksek düzeyde gösterirlerse, okullarda sosyal adaletin gerçekleşme düzeyinin o kadar arttığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Etik Liderlik, Sosyal Adalet,
Okullarda Sosyal Adalet, Genel ve Mesleki Liseler,
Okul Yöneticileri

THE EFFECT OF ETHICAL LEADERSHIP BEHAVIORS OF SCHOOL PRINCIPALS ON SOCIAL JUSTICE IN SCHOOLS

ABSTRACT

The main aim of the study is to determine effects of ethical leadership behaviors of high schools and vocational high schools principals on perception of social justice. The survey has been carried out among teachers and principals who work there. Thus, a questionnaire form, which includes 84 questions (46 items for ethical leadership, 38 items for social justice), was developed. Data were collected from 82 principals and 1195 teachers working in high school and vocational high schools located in Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ, Iğdır, Kahramanmaraş, Malatya and Tunceli cities. Teachers have not found school principals entirely successful in solving the ethical dilemmas and deciding ethically and in the trust based leadership. According to the Canonic Correlation Analysis, a very high correlation was found between ethical leadership behaviors of school principals and perception of social justice in schools. Consequently, it can be said that ethical leadership behaviors of principals are positively related to perception of social justice in schools.

Keywords: Ethical Leadership, Social Justice,
Social Justice in Schools, High and Vocational Schools,
School Principals

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Yıllardan beri liderlik hakkında çok sayıda kuramsal ve deneysel araştırmalar yapılmıştır. Kimi araştırmalar liderin ve liderliğin özellikleri üzerinde dururken, kimileri liderin davranış özellikleri ve güç kaynakları ve kimileri de lideri ve liderliği ortaya çıkaran koşullar ve durumsal özellikler (liderin kişiliği, izleyenlerin nitelikler vb.) üzerinde durmuştur. Bu üç farklı boyuta ağırlık veren araştırmalar bir araya geldiğinde zengin bir liderlik literatürü oluşmuştur.

Liderlik konusundaki zengin birikime rağmen, bu konu sosyal bilimlerin en büyük hayal kırıklıklarından birini sergilemektedir. Çünkü liderlik, hakkında çok fazla şey yazılmasına rağmen, gerçekte çok az şey bilinen bir davranış bilimleri konusudur. Liderliği ve liderleri konu alan binlerce araştırma yapılmasına karşın, lider ve lider olmayanları, etkili ve etkisiz liderleri ve etkili ve etkisiz örgüt arasındaki farkları ortaya koyan ortak bir anlayış hiçbir zaman var olmamıştır. Geliştirilen liderlik biçimleri uygulamada etkili sonuçlar vermemiştir. Bunun en temel iki nedeni vardır: İlk olarak yapılan araştırmalarda liderlik eylemden çok davranış olarak ve manevi bir olgudan çok psikolojik bir olgu olarak görülmüştür. İkincisi ise, yapılan araştırmalarda liderliğin bürokratik, psikolojik ve teknik-rasyonel yönü vurgulanarak mesleki (professional) ve ahlaki (moral) boyutu ihmal edilmiştir (Sergiovanni, 1992: 2). Liderlik hakkında ortak bir anlayış geliştirmenin yolunun, liderliğin etik boyutunu ve ahlaki ölçülerini ortaya koyarak, etik liderliğe ilişkin evrensel bir bakış açısı oluşturmaktan geçtiği söylenebilir.

Lider davranışlarını etkileyen durumsal faktörleri ve liderin özelliklerini inceleyen teorik ve deneysel araştırmalar çok fazla sayıdadır. Ancak, liderlerin gerçeği ve doğruyu inceleme ve anlamını yorumlama becerisinin önemi üzerine az şey yazılmıştır. Hâlbuki liderlerin zihin modeli, etik kararları verme yeteneğini etkileyen kritik bir faktördür (Caldwell ve diğerleri, 2002: 153). Etik ve ahlaki açıdan doğru kararları verebilme ise gerek bireysel, gerek örgütsel ve gerekse evrensel bir sorumluluktur. 21. yüzyılın sosyal ortamının karmaşıklığı ve insan ilişkilerindeki açmazlar, liderlere yeni ve oldukça zor bir görev yüklemektedir. Bu rol, liderlerin, etik değerler ve inançlar sistemine sahip olması ve örgütteki çaba ve eylemlerin bu sistemin süzgecinden geçirilmesini gerektirmektedir.

Dempster ve Berry (2003: 47), kendi ülkelerinde okul yöneticilerinin etik sorunlarla baş etme konusunda iyi yetiştirilmediklerini ifade etmektedirler. Onlara göre; çağdaş okul yöneticileri birçok karar verme tehlikesi ve etik mayın tarlasına benzetilecek karmaşık durumlarla yüz yüzedir. Onların karar verme uygulamalarını ve etik yaklaşımlarını geliştirmeye verilecek önemin eksikliği, bu mayın tarlasına gözleri bağlı şekilde bırakılmaları sonucunu doğurur. Bu mayın tarlasında doğru yönü bulmak ve doğru etik kararları verebilmek için, okul yöneticilerinin yeni bir liderlik biçimi geliştirmelerine ihtiyaç vardır.

Bir yandan liderliği öğrenmek ve uygulamak sorumluluğunu yerine getirmeye çalışan okul yöneticisi, diğer yandan örgüt içerisindeki olayları ahlaki bir süzgeçten geçirerek doğru karar vermek durumundadır. Okulda etik bir atmosfer oluşturma sorumluluğu, okul yöneticisinin liderliğine yeni boyutlar eklemektedir. Bu yeni boyutlar, bütünsel olarak incelendiğinde okul yöneticisinin etik liderlik rollerini ortaya koymaktadır.

Etik dışı davranışlar ve skandallarla dolu bir çağda, okul çalışanlarının etik ilke ve kodlara uygun davranışlar sergilemelerini sağlayacak okul yöneticileri, etik liderlik rollerini yerine getirmelidir. Okul yöneticilerinin etik liderlik rollerini yerine getirmeleri, onların bir toplumsal sorumluluğu olarak da ifade edilebilir.

Bir etkileme gücü olarak tanımlanan liderlik üzerine çok fazla sayıda kuramsal ve deneysel araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar farklı liderlik biçimlerinin tanımlanmasına yol açmış ve liderlerden beklenen davranışları

çeşitlendirmiştir. Bu farklı liderlik çeşitlerinden biri de etik liderliktir.

Karip'in (1998: 443) Bennis ve Nannus'tan aktarımına göre, liderlik, yüzyıla yakın süredir yoğun olarak çalışılan bir alan olmasına karşın çok az bilgi sahibi olunan bir alan olma özelliğini taşımaktadır. Liderliği, izleyenler üzerinde güç ve etki oluşturma olarak tanımlayan liderlik anlayışı yetersiz kalmıştır. Bu anlayış özellik ve davranışı temel alan liderlik teorilerinin bir yansımasıdır.

Yeni liderlik anlayışında liderliğin ahlaki ve manevi boyutu öne çıkmaktadır. Liderlerin, izleyenler üzerinde güç ve etki oluşturmak amacıyla kullandığı amaçlar daha önemlidir. Yeni liderlik anlayışında lider, izleyenler ve tüm paydaşlar için var olduğunu vurgulayarak etki gücünü artırmaya çalışmaktadır.

Etik liderlikten söz edebilmek için, etiğin kişisel yansımalarını ve etik kişiliğin niteliklerini incelemek gerekmektedir. Bu yüzden, etiği, ahlaki bir yargılama süreci olarak düşünmek yararlı olabilir.

Liderlik, formal güçten çok kişisel güce dayanır. Liderliğin temel konusu, örgütün vizyonunu gerçekleştirmek için değişimi başarma, izleyicilere ilham verme ve onları motive etmektir. Bu açıdan bakıldığında liderlik, izleyenlerin duygusal ve manevi kaynaklarına (değerler, bağlılık, tutku vs.) seslenir. Yönetim, bundan farklı olarak, kişisel güçten çok, konumsal güçle ilgilidir ve örgütleme, bütçeleme, planlama, kaynak ayırma ve denetim gibi formal süreçlerle uğraşır. Bu kavramsal farklılığa rağmen, bir örgütteki yönetici, o örgütün formal lideridir. Bu durum dikkate alındığında liderlik iki boyuta sahiptir: Birincisi, liderlik, örgütteki işleyişi sürdürmek ve görevleri yerine getirmek için ihtiyaç duyulan bir roller ve davranışlar dizisidir. İkincisi, liderlik bir etkileme sürecidir. Bu etkileme ise, örgütün vizyonu ile şekillenen yakın ve uzak amaçları gerçekleştirmek için izleyenlerin değerleri, davranışları ve inançlarını etkilemeyi amaçlar (Khuntia and Suar, 2004: 13; Kanungo and Mendonca, 1996: 2).

Liderlik hakkında yazan, çoğu araştırmacı ve uygulayıcı, etik konusunun önemini kabul eder ve onun hakkında manevi bir derinlik içerisinde konuşur. Liderlik ile ilgili yazılan hemen her kitapta etik, doğruluk ve güçlü etik değerlere sahip olmanın çok önemli olduğu hakkında birkaç paragraf, sayfa veya bir bölüm mutlaka vardır. Fakat, liderliğin uygulanmasında etiğin merkezi rolüne verilen önem, araştırmacılar tarafından konunun sistematik olarak incelenmesi ve araştırılmasına verilmemiştir. Ancak liderlerin etik davranışlarının geliştirilebilmesi için konunun sistematik olarak açıklanması gerekmektedir (Ciulla, 1998: 3).

Çağımızda, insanları etkilemek için bürokratik ve yasal otoriteden çok, değer, inanç, duygu ve güven temelli yeni bir liderlik biçimine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu liderlik biçiminin temel güç ve etki kaynağı moral (ahlaki) ve etik otoriteye dayanmaktadır. Etik bir lider, moral ve bürokratik gücü kişiliğinde birleştirmiş, doğruyu tanımlamaya ilişkin bir değerler ve inançlar sistemi oluşturmuş dengeli bir liderdir (Sergiovanni, 1992: 16; Fulmer, 2004: 313; Crawford and Nicklaus, 2000: 24).

Etnik çeşitlilik, yaş, sakatlık, cinsiyet, hastalık ve yaşam biçimi gibi konularla ilgili insan hakları sorunları sosyal adalet konusunu daha karmaşık ve tanımlanması zor bir hale getirmiştir. Adalet, insanların bir toplumun üyesi olarak yaşamlarını nasıl sürdüreceğine ilişkin düzenlemeleri yapan rehberdir (Rebore, 2001: 227). Adalet, çağdaş toplumda en önemli meselelerden biridir.

Adalet kavramı, bir insan grubuna ya da bir bireye adil ya da adil olmayan, adaletli ya da adaletsiz, hakça ya da haksızca muamele edilebildiği anlamına gelir. Adaletin içeriği; bir hakkı hak edene vermektir. Bu bağlamda, bireyler ya da gruplar onlara uygun biçimde dağıtılacak haklara sahiptir. En açık haklar, hizmetler, ürünler ya da paradır. Ancak, aynı zamanda sadakat, saygı ve insanların itibarını da

içerir. Liderlikte kişisel haklar, liderliğin uygulanması sürecinde önemli bir yere sahiptir (Rebore, 2001: 228). Liderin, izleyenlerin haklarına saygı göstermesi, davranışlarında adalet ilkesine önem vermesi, etik liderlik açısından büyük önem taşımaktadır. Bu konunun okullarımız açısından özel bir önemi bulunmaktadır. Çünkü okul yöneticisi sadece okul çalışanlarının değil, öğrencilerin de lideri durumundadır. Okul topluluğu açısından değerlendirildiğinde, liderliğin etik boyutundaki kişisel haklara saygı ilkesinin çerçevesi, toplumun farklı kesimlerinden, farklı özgeçmişle ve farklı özelliklerle gelen öğrencileri de içine alacak şekilde genişlemektedir. Okullardaki sosyal adalet kavramı, bu noktadan anlam kazanmaktadır.

Çağımızda önemle üzerinde durulan bir diğer konu ise sosyal adaletin toplumsal yaşama yansımaları olan eşitliktir. Eşitlik, toplum adına atılacak her adımda dikkate alınması gereken bir konudur. Çünkü eşitlik toplumun ahlaki bir bileşenini ifade etmektedir (Turner, 1997: 15). Geleneksel liderlik anlayışı, sosyal adalet ve eşitliğe ilişkin konuları ve sorunları, kenarda yazılı olarak değerlendiren ve çok fazla önemsemeyen bir kültüre sahiptir. Sosyal adaletin dikkate alınmaması ise liderin davranışlarında adaletsizliği ve eşitsizliği beraberinde getirir. Günümüz toplumları, demokrasi ve çoğulculuk gibi anlayışların geliştirilmesine ihtiyaç duymaktadır. Bu süreçte eğitim kurumları ve onların yönetimi önem taşımaktadır (Marshall, 2004: 6).

Adalet ve eşitlik, etinin iki önemli boyutu olarak değerlendirilebilir. İnsan haklarına saygı, sosyal adaletin sağlanması, fırsat eşitliği gibi konular okullar tarafından insanlara benimsetilmelidir. Toplumda adil bir ilişki ağının oluşturulmasında okullar ve onların liderleri önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda okul yöneticilerinin liderlik davranışları, gerek öğrenciler ve gerekse diğer okul personelinin adalet ve eşitlik bilinçlerinin geliştirilmesini sağlamalıdır (Cunningham and Cordeiro, 2003: 190).

Hafernik ve diğerlerine göre (2002: 5); etik meseleler aynı zamanda sosyal adalet meseleleridir. Aslında sosyal adalet şuuru, toplumda başkalarına saygı gösterme ve yardım etmeye yönelik görev duygusu, gösterilebilecek en etik duruştur. Bu nedenle sosyal adaletin etik kararları desteklediği söylenebilir. Bu açıklamalar sosyal adalet ve etik liderlik arasındaki derin ilişkiyi ortaya koymaktadır. Etik liderliğin merkezinde insanlara insan oldukları için saygı göstermek yer almaktadır. Bu saygı kültürü, etik bir liderin davranışlarını biçimlendirmekte ve gerek örgütsel, gerek ulusal ve gerekse uluslar arası düzeyde bir etik davranışlar dizisini şekillendirmektedir. Sosyal adalette benzer bir merkezden hız almaktadır. Toplumda insanları yeryüzünün en saygıdeğer varlıkları olarak görmek, hem etik liderliğin hem de sosyal adaletin başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

2. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ (AIM AND SIGNIFICANCE OF RESEARCH)

Bu araştırmanın genel amacı; genel ve mesleki lise yöneticilerinin ve öğretmenlerinin görüşleri ışığında; okul yöneticilerinin etik liderlik davranışları ile okullardaki sosyal adaletin gerçekleşme düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir:

- Yönetici ve öğretmenlerin görüşlerine göre; okul yöneticileri etik liderlik davranışlarını ne düzeyde göstermektedirler?
- Öğretmen ve yönetici görüşlerine göre; genel ve mesleki liselerde sosyal adalet ilkesi ne düzeyde gerçekleşmektedir?
- Okul yöneticilerinin etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin çalıştıkları okulda sosyal adaleti algılama düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Okullarda sosyal adaletin sağlanması, okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarıyla yakından ilişkili olarak görülmektedir. Irk,

cinsiyet, etnik köken gibi unsurlar açısından farklı öğrenci ve öğretmenlerden oluşan okullarda sosyal adaletin sağlanması, okul yöneticilerinin sorumluluğundadır. Okul yöneticilerinin etik liderlik rollerini yerine getirmelerinin, öğretmenlerin sosyal adalet kavramını algılamalarında ve buna uygun davranışlar sergilemelerinde etkili olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada okul yöneticilerinin etik liderlik davranışları ile okullarda sosyal adaletin gerçekleşme düzeyi arasındaki ilişki incelenmiştir.

3. YÖNTEM (METHOD)

3.1. Araştırmanın Modeli (Research Design)

Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Okul yöneticilerinin etik liderlik rollerinin, öğretmenlerin okullardaki sosyal adaleti algılama durumlarına etkisi, literatür taraması ve anket yoluyla belirlenmeye çalışılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem (Population and Sample)

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de eğitim veren genel ve mesleki liselerde görev yapan okul yöneticileri ve öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma evrenini ise, ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki genel ve mesleki liselerde görev yapan okul yöneticileri ve öğretmenler oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ, Iğdır, Kahramanmaraş, Malatya ve Tunceli illerindeki genel ve mesleki eğitim veren liselerde görev yapan okul yöneticileri ve öğretmenler oluşturmaktadır. Örneklem seçilirken illere ulaşım kolaylıkları göz önünde bulundurulmuştur.

3.3. Verilerin Toplanması (Data Collection)

Araştırmada kullanılan anket, literatür taraması sonucu elde edilen bilgiler etrafında şekillendirilmiştir. Anket formu Fırat Üniversitesi’ndeki alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. Oluşturulan 119 maddelik anket formu 63 okul yöneticisi ve 181 öğretmene uygulanmıştır. Uygulamadan alınan veriler SPSS for Windows paket programı vasıtasıyla analiz edilmiş ve faktör analizi ve uzman görüşleri doğrultusunda anket maddeleri yeniden düzenlenmiştir. Anket formundaki 119 maddeden 35 tanesi çıkarılarak 84 maddeye indirilmiştir. Anket formunun son şeklini oluşturmaya yönelik olarak Cronbach Alpha ve Madde Analizi istatistiksel işlemleri yapılmıştır. Bu işlemler neticesinde güvenilirlik katsayısı $\alpha = .99$ ve geçerlik katsayısı $KMO = .89$ olarak hesaplanmıştır.

Örneklem alınan illerde bulunan 106 okulun 65’ini genel liseler, 41’ini ise mesleki liseler oluşturmaktadır. Anketler bu okullara gönderilmiş ve 49 genel lise ve 34 mesleki liseden geri dönmüştür. Bu okullarda görev yapan okul yöneticilerine ve öğretmenlere toplam 2480 anket gönderilmiş ve bunlarda 1277 tanesi geri dönmüştür. Toplam 82 okul yöneticisi anketi ve 1195 öğretmen anketinden elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılarak analize geçilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi (Data Analysis)

Verilerin çözümlenmesi için, elde edilen veriler anket formatına uygun bir numaralandırma sistemi ile SPSS for Windows paket programına girilmiştir. Aynı program aracılığı ile veriler analiz edilmiştir. Verileri bulgulara ve yorumlara dönüştürebilmek için aritmetik ortalama, t-testi, varyans analizi ve kanonik korelasyon analizi teknikleri kullanılmıştır.

3.5. Kanonik Korelasyon Analizi (Canonical Correlation Analysis)

Basit korelasyon analizi, iki değişken arasındaki ikili ilişkiyi "r" korelasyon katsayısı aracılığı ile değerlendiren bir yöntemdir. Çoklu regresyon analizi ise bir bağımlı değişken ile iki ya da daha fazla

bağımsız değişken arasındaki ilişkileri değerlendiren bir yöntemdir. Kanonik korelasyon analizi (setler arası korelasyon analizi) ise, iki ya da daha fazla değişken içeren değişkenler seti arasındaki ilişkiyi doğrusal bileşenler aracılığı ile değerlendiren çok değişkenli bir yöntemdir (Özdamar, 1999: 405).

Araştırmada okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarının, okullardaki sosyal adalet üzerindeki etkisi Kanonik Korelasyon analizi ile belirlenmiştir. Öncelikle, etik liderliğe ilişkin veriler birinci veri seti, sosyal adaletle ilişkin veriler ise ikinci veri seti olarak düşünülmüş ve hesaplama yapılmıştır. Daha sonra, etik liderliğin boyutları ile sosyal adalet arasındaki kanonik korelasyonlar ayrı ayrı hesaplanarak, sosyal adalet üzerinde en büyük etkiye sahip etik liderlik boyutları analiz edilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR (FINDINGS AND COMMENTS)

4.1. Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışlarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar (Findings and Comments Related to Ethical Leadership Behaviors of School Principals)

Tablo 1'de okul yöneticilerinin etik liderlik boyutlarında yer alan davranışları gösterme düzeylerine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır.

Tablo 1. Okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarını gösterme düzeylerine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri (Table 1. Mean and standard deviation values related to ethical leadership behaviors of school principals)

Etik Liderliğin Boyutları	Genel Bulgular		
	N	\bar{X}	SS
Etik ilkelere uyma	1277	4.16	.58
Etik ikilemleri çözme ve etik karar verme	1277	4.22	.71
Etik bir okul kültürü ve iklimi oluşturma	1277	3.82	.63
Sosyal sorumluluk	1277	4.19	.69
Hizmete yönelik liderlik	1277	4.21	.70
Güvene dayalı liderlik	1277	3.88	.72
İlke merkezli liderlik	1277	4.10	.65

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılanların, etik liderliğin "etik ilkelere uyma" ($\bar{X}=4.16$), "sosyal sorumluluk" ($\bar{X}=4.19$) ve "ilke merkezli liderlik" ($\bar{X}=4.10$) boyutlarında okul yöneticilerinin yeterliliğine yönelik "katılıyorum" düzeyinde görüş belirttikleri gözlenmektedir.

Etik liderliğin "Etik ikilemleri çözme ve etik karar verme" ($\bar{X}=4.22$) ve "Hizmete yönelik liderlik" ($\bar{X}=4.21$) boyutlarında, araştırmaya katılan yönetici ve öğretmen görüşlerinin genel ortalamaları "tamamen katılıyorum" düzeyindedir.

"Etik bir okul kültürü ve iklimi oluşturma" ($\bar{X}=3.82$) ve "güvene dayalı liderlik" ($\bar{X}=3.88$) boyutlarında, araştırmaya katılanların ortalamalarının, diğer boyutlara göre düşük olması dikkati çekmektedir. Buna göre, araştırmaya katılanların, okul yöneticilerini, "etik bir okul kültürü ve iklimi oluşturma" ve "güvene dayalı liderlik" boyutlarında, diğer boyutlara göre daha düşük düzeyde yeterli gördükleri söylenebilir.

4.2. Okullardaki Sosyal Adaletle İlişkin Bulgular ve Yorumlar (Findings and Comments Related to Social Justice in Schools)

Tablo 2'de okullarda sosyal adalet ilkesinin gerçekleşme düzeyine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır.

Tablo 2. Okullarda sosyal adalete ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri
(Table 2. Mean and standard deviation values related to social justice in schools)

Okullarda Sosyal Adaletin Gerçekleşme Düzeyine İlişkin Maddeler	Bulgular		
	N	\bar{x}	SS
47.Okulumuzda, farklı ekonomik duruma sahip ailelerden gelen öğrencilere eşit muamele edilir.	1277	4.26	.87
48.Okulumuzda, tüm çalışanlar eğitimde fırsat ve imkân eşitliği bilincine sahiptir.	1277	4.15	.89
49.Okulumuzda, başka bölgelerden göç yoluyla gelen öğrencilerin okula uyum sağlaması ve başarılı olması için gerekli önlemler alınır.	1277	4.00	.92
50.Okulumuzda, okul çalışanları arasında kadın-erkek eşitliği tam olarak sağlanmaktadır.	1277	4.18	.88
51.Okulumuzda, kız ve erkek öğrenciler arasında ayırım yapılmaz.	1277	4.26	.85
52.Okulumuzda, farklı sebeplerle düşük başarı düzeyine sahip öğrencilerin başarılarını artırmak için gerekli önlemler alınır.	1277	3.96	.92
53.Okulumuzda, uygun koşullar oluşturulduğunda her öğrencinin öğrenebileceğine inanılır.	1277	4.04	.91
54.Okulumuzda, farklı bölgelerden gelen öğrencilere eşit muamele yapılır.	1277	4.28	.80
55.Okulumuzda, farklı kültürel çevrelerden gelen öğretmenlere eşit muamele yapılır.	1277	4.20	.94
56.Okulumuzda, farklı kültürel çevrelerden gelen öğrencilere farklı muamele yapılır.	1277	2.58	1.44
57.Okulumuzda, herhangi bir sebeple diğerlerine göre dezavantajlı (özürlü, başarı düzeyi düşük vs.) durumda olan öğrencilere yardım edilir.	1277	4.16	.84
58.Okulumuzda, farklı dünya görüşüne sahip öğretmenlere eşit muamele edilir.	1277	4.16	.89
59.Okulumuzda, farklı dünya görüşüne sahip öğrencilere eşit muamele edilir.	1277	4.23	.81
60.Okulumuzda, farklı sosyal sınıflardan gelen öğretmenlere eşit muamele edilir.	1277	4.21	.83
61.Okulumuzda, farklı sosyal sınıflardan gelen öğrencilere eşit muamele edilir.	1277	4.24	.80
62.Okulumuzda, tüm çalışanlar farklılıkların bir çeşitlilik ve zenginlik kaynağı olduğunu düşünürler.	1277	3.98	.94
63.Okulumuzda, yasal yollarla hak aramak en doğal davranış olarak kabul edilir.	1277	4.07	.91
64.Okulumuzda, herkes fikrini rahatlıkla ortaya koyabilir.	1277	3.99	.95
65.Okulumuzda, ödül ve cezalar hak edenlere verilir.	1277	3.85	1.08
66.Okulumuzda, ders yükü adil bir şekilde dağıtılır.	1277	4.01	1.01
67.Okulumuzda, iş yükü adil bir şekilde dağıtılır.	1277	3.96	.98
68.Okulumuzda, öğrenciler adil bir şekilde değerlendirilir.	1277	4.14	.83
69.Okulumuzda, öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği sosyal sorumluluk anlayışına göre hareket edilir.	1277	4.16	.81
70.Okulumuzda, başkalarına fikir, inanç ve farklılıklarından dolayı baskı yapılmaz.	1277	4.30	.76
71.Okulumuzda, öğretmenler sınıflarında demokratik bir yönetim biçimi sergilerler.	1277	4.17	.80
72.Okulumuzda, öğrenci haklarına saygı gösterilir.	1277	4.19	.78
73.Okulumuzda, herkes için öncelikli konu, okula devam eden öğrencilerin eğitimsel başarısıdır.	1277	4.18	.83
74.Okulumuzda, adil ve tarafsız bir değerlendirme sistemi bulunmaktadır.	1277	4.09	.92
75.Okulumuzda, sosyal statüsü yüksek ailelerden gelen öğrencilere farklı muamele edilir.	1277	2.31	1.30
76.Okulumuzda, zeki olduğuna inanılan öğrencilere daha fazla ilgi gösterilir.	1277	3.40	1.13
77.Okulumuzda, demokratik bir yönetim biçimi hâkimdir.	1277	4.07	.89
78.Okulumuzda, yönetsel kararlara katılma konusunda herkes eşit fırsatlara sahiptir.	1277	3.94	.97
79.Okulumuzda, yoksul öğrencilerin eğitim ve öğretim problemlerinin çözülmesine yardımcı olunmaktadır.	1277	4.18	.81
80.Okulumuzda, eğitimin tüm bireyler için temel bir hak olduğu herkes tarafından onaylanır.	1277	4.34	.74
81.Okulumuzda, herhangi bir sebeple akranlarından daha düşük seviyede olan öğrencilerin başarılı olması için gerekli önlemler alınır.	1277	3.96	.88
82.Okulumuzda başarı düzeyi yüksek olan öğrencilere daha fazla önem verilir.	1277	3.43	1.10
83.Okulumuzdaki bütün öğrenciler, okulun imkânlarından eşit düzeyde yararlanır.	1277	4.21	.80
84.Okulumuzda bütün öğrencilerin eğitim hizmetlerinden yararlanmaya layık olduğu öğretmenler ve yöneticiler tarafından onaylanır.	1277	4.30	.79

Tablo 2 incelendiğinde, "okulumuzda, farklı ekonomik duruma sahip ailelerden gelen öğrencilere eşit muamele edilir" ($\bar{X}=4.26$), "okulumuzda, kız ve erkek öğrenciler arasında ayırım yapılmaz" ($\bar{X}=4.26$), "okulumuzda, farklı bölgelerden gelen öğrencilere eşit muamele yapılır" ($\bar{X}=4.28$), "okulumuzda, farklı dünya görüşüne sahip öğrencilere eşit muamele edilir" ($\bar{X}=4.23$) ve "Okulumuzda, farklı sosyal sınıflardan gelen öğrencilere eşit muamele edilir" ($\bar{X}=4.24$) önermelerine yönelik öğretmen ve yönetici görüşlerinin genel ortalamalarının "tamamen katılıyorum" düzeyinde olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında, öğretmen ve yöneticilerin belirttikleri görüşlerin ortalamalarına göre, okullarımızda ekonomik durumlarının, cinsiyetlerinin, geldikleri bölgelerin ve dünya görüşlerinin ne olduğuna bakılmaksızın bütün öğrencilere eşit davranıldığı söylenebilir.

"Okulumuzda, başkalarına fikir, inanç ve farklılıklarından dolayı baskı yapılmaz" (madde 70) önermesine bildirilen görüşlerin genel ortalamasına bakıldığında ($\bar{X}=4.30$), öğretmen ve yöneticilerin "tamamen katılıyorum" düzeyinde görüş bildirdikleri görülmektedir. Buna göre, okullarımızda insanlara, farklı fikir ve inançlarından dolayı baskı yapılmadığı söylenebilir.

Araştırmaya katılanlar, "Okulumuzda, eğitimin tüm bireyler için temel bir hak olduğu herkes tarafından onaylanır" ($\bar{X}=4.34$), "Okulumuzdaki bütün öğrenciler, okulun imkânlarından eşit düzeyde yararlanır" ($\bar{X}=4.21$) ve "Okulumuzda bütün öğrencilerin eğitim hizmetlerinden yararlanmaya layık olduğu öğretmenler ve yöneticiler tarafından onaylanır" ($\bar{X}=4.30$) önermelerine tamamen katılmışlardır. Genel ortalamalara bakıldığında, okullarımızda eğitimin temel bir hak olduğu ve her öğrencinin eğitim hizmetlerinden yararlanmaya layık olduğu herkes tarafından onaylanmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliği ilkesine uygun olarak, öğrencilerin okulun imkânlarından eşit düzeyde yararlandıkları söylenebilir.

Araştırmaya katılanlar "Okulumuzda, zeki olduğuna inanılan öğrencilere daha fazla ilgi gösterilir" ($\bar{X}=3.40$) görüşüne "kısmen katılıyorum" düzeyinde görüş bildirmişlerdir. Ancak ortalamanın "katılmıyorum" düzeyine çok yakın olduğu görülmektedir. Eğitimde sosyal adaletin sağlanması için zeki veya çalışkan olmalarına bakılmaksızın tüm öğrencilere eşit düzeyde davranmak önemli bir ilkedir. Araştırmaya katılanların, zeki olduğuna inanılan öğrencilere daha fazla ilgi gösterildiğine ilişkin olarak şüpheli cevap vermeleri düşündürücüdür.

"Okulumuzda başarı düzeyi yüksek olan öğrencilere daha fazla önem verilir" ($\bar{X}=3.43$) görüşüne, araştırmaya katılanlar "katılıyorum" düzeyinde görüş bildirmişlerdir. Öğretmenlerin bu görüşe katılmaları dikkati çekmektedir. Okul çalışanlarının en önemli görevlerinden biri, öğrenmenin önündeki engelleri kaldırmaktır. Başarı düzeyi yüksek olan öğrencilere odaklanmak, başarılı öğrencileri daha başarılı, başarısız öğrencileri daha başarısız hale getirmekle sonuçlanabilir.

"Okulumuzda, farklı kültürel çevrelerden gelen öğrencilere farklı muamele yapılır" ($\bar{X}=2.58$) ve "Okulumuzda, sosyal statüsü yüksek ailelerden gelen öğrencilere farklı muamele edilir" ($\bar{X}=2.31$) görüşlerinin genel ortalamalarının "katılmıyorum" düzeyinde olduğu görülmektedir. Buna göre, okullarımızda, öğrenciler geldikleri kültürel çevrelerden dolayı farklı muamelelerle karşılaşmadıkları gibi, sosyal statüsü farklı ailelerden gelen öğrencilere de eşit muamele edilmektedir.

4.3. Okul Türü Değişkenine Göre Okullardaki Sosyal Adalete İlişkin Bulgular ve Yorumlar (Findings and Comments Related to Social Justice in Schools According to School Type)

Okul türü değişkenine göre, okullarda sosyal adaletin gerçekleşme düzeyine ilişkin t testi sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde, öğretmen görüşlerinin okul türü değişkenine göre 53, 63, 65, 66 ve 67. maddelerde farklılaştığı görülmektedir. 47, 52, 56, 57, 60, 61, 68, 69, 75 ve 84. maddelerde dağılımın homojen olmadığı

görülmüş ve bu maddelere Mann Whitney U Testi uygulanmıştır. Diğer maddelerde anlamlı fark bulunmamıştır.

53. maddede "Okulumuzda, uygun koşullar oluşturulduğunda her öğrencinin öğrenebileceğine inanılır" görüşüne genel liselerde görev yapan öğretmenler $\bar{X}=4.08$ ile katılırken, mesleki liselerde görev yapan öğretmenler $\bar{X}=3.95$ ile katılmışlardır. Yapılan t testi sonucunda, genel ve mesleki lise öğretmenlerinin görüşleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($t=2.35$). Mesleki lise öğretmenlerinin, okullarında her öğrencinin öğrenebileceği inancı taşıdığına düşük düzeyde katılmaları dikkat çekicidir. Bazı sebeplerden dolayı son yıllarda mesleki liselerde devam eden öğrenci sayısı ve bu öğrencilerin başarı düzeyi hızla düşmektedir. Bu nedenle mesleki liselerde görev yapan öğretmenlerin işleri epeyce zorlaşmıştır. Mesleki liselerde görev yapan öğretmenlerin, zaman zaman her öğrencinin öğrenebileceği inancını yitirdikleri söylenebilir.

Tablo 3. Okul türü değişkenine göre okullarda sosyal adalete ilişkin t testi sonuçları

(Table 3. T-test results related to social justice in schools according to school type)

Madde No	Levene's Test		Genel Lise N=740		Mesleki Lise N=455		t	An. Düz.
	F	p	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss		
47	5.85	.01*	4.24	.91	4.27	.80	.64	.52
48	.76	.38	4.17	.89	4.13	.91	.72	.46
49	2.11	.14	3.98	.95	4.01	.89	.59	.55
50	.00	.99	4.17	.89	4.13	.91	.03	.97
51	.00	.92	4.28	.85	4.22	.85	1.24	.21
52	4.54	.03*	3.96	.95	3.95	.87	.23	.81
53	.57	.44	4.08	.88	3.95	.95	2.35	.01*
54	1.10	.29	4.27	.81	4.28	.76	.25	.79
55	.06	.79	4.22	.93	4.15	.95	1.32	.18
56	4.79	.02*	2.63	1.47	2.55	1.40	.97	.33
57	6.46	.01*	4.17	.86	4.21	.78	.90	.36
58	.62	.42	4.16	.89	4.11	.91	1.01	.30
59	3.85	.05	4.23	.83	4.21	.77	.58	.55
60	7.69	.00*	4.21	.87	4.20	.76	.15	.87
61	7.73	.00*	4.24	.83	4.23	.76	.15	.87
62	1.34	.24	4.00	.96	3.93	.92	1.26	.20
63	.91	.33	4.10	.90	3.98	.93	2.30	.02*
64	.02	.88	4.02	.96	3.91	.95	1.83	.06
65	.77	.37	3.89	1.09	3.70	1.08	2.91	.00*
66	.53	.46	4.06	1.00	3.88	1.04	2.97	.00*
67	1.73	.18	4.02	.97	3.83	.99	3.34	.00*
68	8.45	.00*	4.13	.85	4.13	.79	.07	.93
69	9.20	.00*	4.15	.85	4.17	.76	.31	.75
70	1.33	.24	4.30	.77	4.29	.73	.18	.85
71	.08	.77	4.18	.80	4.14	.81	.91	.36
72	.53	.46	4.18	.80	4.18	.77	.02	.98
73	3.24	.07	4.20	.83	4.14	.80	1.19	.23
74	.88	.34	4.10	.93	4.05	.91	.86	.38
75	10.48	.00*	2.37	1.34	2.30	1.24	.92	.35
76	.14	.70	3.44	1.14	3.36	1.12	1.09	.27
77	2.33	.12	4.09	.89	4.02	.87	1.30	.19
78	.42	.52	3.96	.98	3.89	.95	1.22	.22
79	.00	.96	4.15	.82	4.21	.80	1.24	.21
80	1.51	.21	4.35	.74	4.32	.72	.56	.57
81	.75	.38	3.96	.90	3.94	.88	.32	.74
82	.04	.83	3.46	1.11	3.42	1.09	.61	.54
83	3.31	.06	4.19	.84	4.23	.75	.75	.44
84	4.95	.02*	4.28	.82	4.32	.73	.84	.40

*p<.05

"Okulumuzda, yasal yollarla hak aramak en doğal davranış olarak kabul edilir" (madde 63) önermesine genel liselerde görev yapan öğretmenler \bar{X} =4.10 ile katılırken, mesleki liselerde görev yapan öğretmenler \bar{X} =3.98 ile katılmışlardır. Yapılan t testi sonucunda, genel ve mesleki lise öğretmenlerinin görüşleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur (t=2.35). Buna göre, okullarda yasal yollarla hak aramanın doğal olarak karşılandığı görüşüne mesleki liselerde görev yapan öğretmenler daha düşük düzeyde katılmışlardır.

65. maddede "Okulumuzda, ödül ve cezalar hak edenlere verilir" önermesine, hem genel lise öğretmenleri (\bar{X} =3.89) ve hem de mesleki lise öğretmenleri (\bar{X} =3.70) "katılıyorum" düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Ancak, öğretmen gruplarının görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir (t=2.91). Buna göre, görev yaptıkları okulda ödül ve cezaların hak edenlere verildiğine, mesleki lise öğretmenleri daha düşük düzeyde katılmışlardır.

"Okulumuzda, ders yükü adil bir şekilde dağıtılır" (madde 66) görüşüne, mesleki lise öğretmenleri (\bar{X} =3.88), genel lise öğretmenlerinden (\bar{X} =4.06) daha düşük düzeyde katılım göstermişlerdir. Yapılan t testi sonucunda, iki grubun görüşleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur (t=2.97). Görev yaptıkları okulda ders yükünün adil bir şekilde dağıtıldığına, mesleki liselerde görev yapan öğretmenler daha az inanmaktadırlar.

67. maddede "Okulumuzda, iş yükü adil bir şekilde dağıtılır" önermesine genel liselerde görev yapan öğretmenler \bar{X} =4.02 ile katılırken, mesleki liselerde görev yapan öğretmenler \bar{X} =3.83 ile katılmışlardır. Öğretmen gruplarının görüşleri arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır (t=3.34). Buna göre, buldukları okullarda iş yükünün adil bir şekilde dağıtıldığı görüşüne, mesleki liselerde görev yapan öğretmenler daha düşük düzeyde katılmışlardır.

"Okulumuzda, ödül ve cezalar hak edenlere verilir", "Okulumuzda, ders yükü adil bir şekilde dağıtılır" ve "Okulumuzda, iş yükü adil bir şekilde dağıtılır" önermelerinin üçünde de, genel ve mesleki liselerde görev yapan öğretmenlerin görüşleri arasında anlamlı farklılığın olması dikkat çekicidir. Her üç önermeye de, mesleki liselerde görev yapan öğretmenlerin düşük düzeyde katılmaları, mesleki liselerde dağıtımsal adaletin sağlanmasında sorunlar yaşandığını akla getirmektedir.

Okul türü değişkenine göre okullarda sosyal adaletin gerçekleşme düzeyine ilişkin, homojen dağılım göstermeyen maddeler için Mann Whitney U Testi sonuçları Tablo 78'de verilmiştir.

Tablo 4. Okul türü değişkenine göre okullarda sosyal adalete ilişkin mann whitney u testi sonuçları

(Table 4. Mann whitney u test results related to social justice in schools according to school type)

Madde No	M.W.U.	p	Sıra Ortalama	
			Genel Lise	Mesleki Lise
47	167314.50	.84	599.40	595.72
52	164572.50	.49	603.10	589.70
56	164436.00	.48	603.29	589.40
57	165895.50	.64	594.68	603.39
60	163155.00	.33	605.02	586.58
61	164030.50	.41	603.84	588.51
68	166824.00	.77	600.06	594.65
69	167024.00	.80	599.79	595.09
75	166080.00	.68	601.07	593.01
84	166978.50	.79	596.15	601.01

*p<.05

Tablo 4 incelendiğinde, homojen olmayan maddelerin hiçbirinde anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

4.4. Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışları İle Okullardaki Sosyal Adalet Arasındaki İlişki (Correlation Between Ethical Leadership Behaviors of School Principals and Social Justice in Schools)

Tablo 5’de okul yöneticilerinin etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin sosyal adaleti algılama düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olarak yapılan Kanonik Korelasyon Analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5. Okul yöneticilerinin etik liderlik davranışları ile okullarda sosyal adalet arasındaki ilişki
(Table 5. Correlation between ethical leadership behaviors of school principals and social justice in schools)

ETİK LİDERLİK	SOSYAL ADALETİN GERÇEKLEŞME DÜZEYİ				
	Kanonik Korelasyon	Wilk’s Lambda (λ)	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	p (Anlamlılık Düzeyi)
	.868	.016	4777.639	1748	.00*

p<.05

Tablo 5 incelendiğinde, okul yöneticilerinin etik liderlik davranışları ile okullardaki sosyal adalet arasında yüksek düzeyde bir korelasyon olduğu görülmektedir (Kanonik Korelasyon=.868, Ki Kare=4777.639, p<.05). Bu bulgu, etik liderlik ve sosyal adalet arasındaki yakın ilişkiyi göstermesi açısından oldukça anlamlı bir bulgudur. Okul yöneticilerinin, okul içinde gösterdikleri etik liderlik davranışları, öğretmenlerin görev yaptıkları okulda sosyal adaletin gerçekleşme düzeyine ilişkin görüşlerini yüksek düzeyde etkilemektedir. Bu sonuca göre, okul yöneticileri etik liderlik davranışlarını ne kadar yüksek düzeyde gösterirlerse, sosyal adalet sorunlarının ortaya çıkma olasılığının da o düzeyde düşmesi beklenir.

Tablo 6’da etik liderliğin boyutları ile sosyal adaletin gerçekleşme düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren Kanonik Korelasyon Analizi sonuçları yer almaktadır.

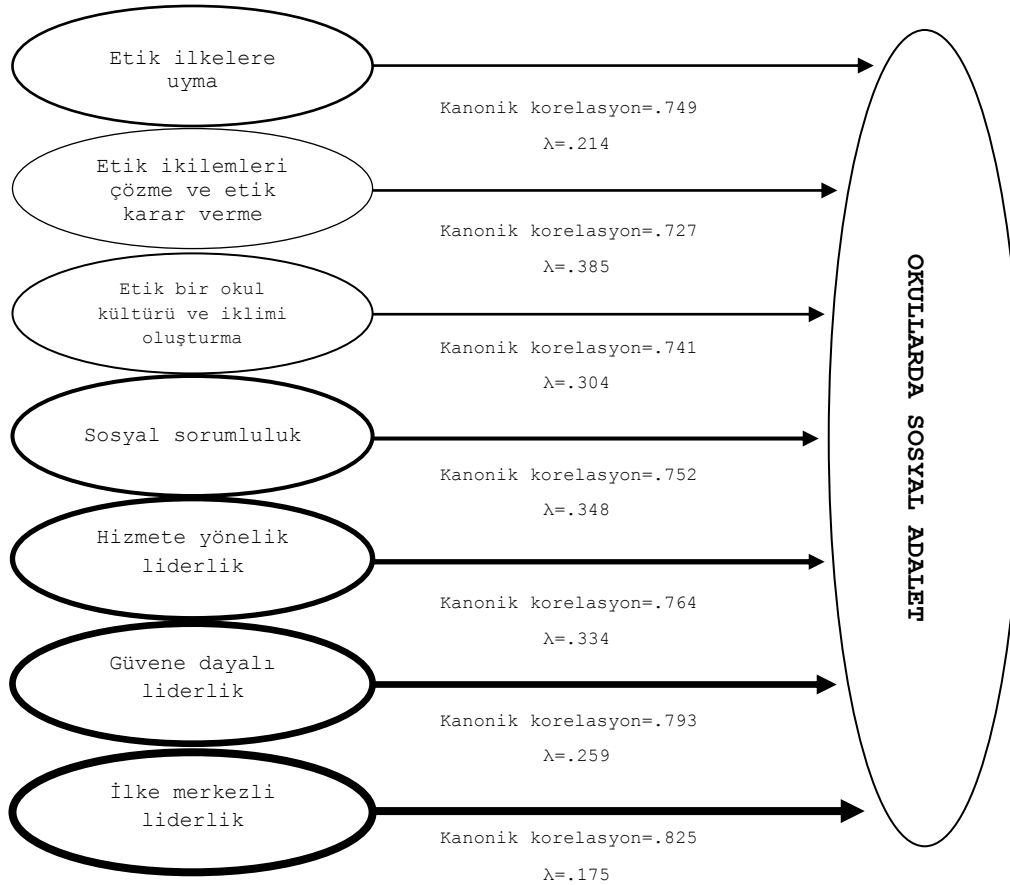
Tablo 6. Etik liderliğin boyutları ile okullarda sosyal adalet arasındaki ilişki
(Table 6. Correlation between dimensions of ethical leadership and social justice in schools)

ETİK LİDERLİĞİN BOYUTLARI		SOSYAL ADALETİN GERÇEKLEŞME DÜZEYİ				
		Kanonik Korelasyon	Wilk’s Lambda (λ)	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	p (Anlamlılık Düzeyi)
ETİK LİDERLİĞİN BOYUTLARI	Etik ilkelere uyma	.749	.214	1799.706	494	.00*
	Etik ikilemleri çözme ve etik karar verme	.727	.385	1117.389	190	.00*
	Etik bir okul kültürü ve iklimi oluşturma	.741	.304	1396.685	228	.00*
	Sosyal sorumluluk	.752	.348	1236.916	190	.00*
	Hizmete yönelik liderlik	.764	.334	1286.809	190	.00*
	Güvene dayalı liderlik	.793	.259	1585.368	190	.00*
	İlke merkezli liderlik	.825	.175	2038.510	266	.00*

p<.05

Tablo 6 incelendiğinde, etik liderliğin bütün boyutları ile okullarda sosyal adaletin gerçekleşme düzeyi arasında yüksek düzeyde korelasyonun olduğu görülmektedir. Kanonik korelasyon değerleri dikkate alındığında, sosyal adaletin gerçekleşme düzeyi ile en yüksek düzeyde ilişkiye sahip olan etik liderlik boyutunun "ilke merkezli liderlik" boyutu olduğu görülmektedir (Kanonik korelasyon=.825, Wilk's λ =.175).

Etik liderliğin bütün boyutları ile sosyal adalet arasında yüksek düzeyde bir korelasyonun olması çok önemli bir bulgudur. Okul yöneticilerinin etik ilkelere uyma, etik ikilemleri çözme ve etik karar verme, etik bir okul kültürü ve iklimi oluşturma, sosyal sorumluluk, hizmete yönelik liderlik, güvene dayalı liderlik ve ilke merkezli liderlik boyutlarındaki davranışları sosyal adalet ile pozitif yönde ve çok yüksek düzeyde ilişkilidir. Bu bulgular, okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarına ilişkin bütün veriler ve sosyal adalet arasındaki yüksek düzeyde korelasyonu destekler niteliktedir. Şekil 1'de etik liderliğin boyutları ile sosyal adalet arasındaki korelasyonlar şematik olarak gösterilmiştir.

Şekil 1. Etik liderliğin boyutları ile okullardaki sosyal adalet arasındaki korelasyonlar

(Figure 1. Correlations between dimensions of ethical leadership and social justice in schools)

Şekil 1 incelendiğinde, sosyal adaletin gerçekleşme düzeyi ile en yüksek ilişkiye sahip etik liderlik boyutunun "ilke merkezli liderlik" olduğu görülmektedir. Okul yöneticilerinin ilke merkezli liderlik davranışlarını gösterme düzeyleri, öğretmenlerin okullarda sosyal adaletin gerçekleşme düzeyine ilişkin görüşlerini çok yüksek düzeyde etkilemektedir. Buna göre, Okul yönetiminde ve eğitimsel liderlikte ilkeleri merkeze

almanın, okullarda sosyal adaletin sağlanmasına da katkıda bulunduğu söylenebilir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER (CONCLUSIONS AND SUGGESTIONS)

5.1. Sonuçlar (Conclusions)

Öğretmenler, okul yöneticilerini etik ikilemleri çözme ve etik karar verme konusunda yeterli bulmaktadırlar. Bunun yanında etik ilkelere uyma, etik bir okul kültürü ve iklimi oluşturma, güvene dayalı liderlik, sosyal sorumluluk ve ilke merkezli liderlik davranışlarını gösterme düzeyleri açısından kısmen yeterli olarak değerlendirilmektedir.

Öğretmen görüşlerine göre; okullarımızda ekonomik durumlarının, cinsiyetlerinin, geldikleri bölgelerin ve dünya görüşlerinin ne olduğuna bakılmaksızın bütün öğrencilere eşit davranıldığı ve okullarımızda insanlara, farklı fikir ve inançlarından dolayı baskı yapılmadığı söylenebilir. Ayrıca, okullarımızda eğitimin temel bir hak olduğu ve her öğrencinin eğitim hizmetlerinden yararlanmaya layık olduğu herkes tarafından onaylanmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliği ilkesine uygun olarak, öğrencilerin okulun imkânlarından eşit düzeyde yararlandıkları söylenebilir.

Eğitimde sosyal adaletin sağlanması için zeki veya çalışkan olmalarına bakılmaksızın tüm öğrencilere eşit düzeyde davranmak önemli bir ilkedir. Araştırmaya katılanların, zeki olduğuna inanılan öğrencilere daha fazla ilgi gösterildiğine ilişkin olarak şüpheli cevap vermeleri düşündürücüdür.

Öğretmenlerin "Okulumuzda başarı düzeyi yüksek olan öğrencilere daha fazla önem verilir" görüşüne katıldıkları tespit edilmiştir. Bu durum okullarımızda sosyal adalet açısından önemli bir soruna işaret etmektedir. Öğrencilerin eğitimlerine verilen önemin başarı düzeylerine göre farklılık göstermesi başarılı öğrencileri daha başarılı, başarısız olanları daha başarısız hale getirebilir.

Okullarımızda, öğrenciler geldikleri kültürel çevrelerden dolayı farklı muamelelerle karşılaşmamaktadırlar. Ayrıca, geldikleri ailelerin sosyal statülerine bakılmaksızın eşit muamele edilmektedir.

Etik liderlik ve sosyal adalet arasında yüksek düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Buna göre okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarını göstermedeki başarı düzeyleri okullardaki sosyal adalet ilkesinin uygulanmasında önemli bir belirleyicidir. Ayrıca, etik liderliğin bütün boyutları ile sosyal adalet arasında yüksek düzeyde korelasyon tespit edilmiştir. Ancak, sosyal adaletin gerçekleşme düzeyi ile en yüksek düzeyde ilişkiye sahip etik liderli boyutu "ilke merkezli liderlik" olarak bulunmuştur.

5.2. Öneriler (Suggestions)

Okul, yapısı itibarıyla etik ikilemlerin ve çatışmaların sıkça yaşanabildiği bir kurumdur. Okul yöneticilerinin bu kurumlara liderlik edebilmesi için çok iyi bir yetiştirme sürecinden geçmeleri gerekmektedir. Okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarını gösterme düzeylerinin geliştirilmesi için genelde eğitim bilimlerindeki ve özelde liderlik alanındaki çağdaş anlayışlar dikkate alınarak yenilikçi eğitim programları düzenlenmelidir. Bu eğitim programları, okul yöneticilerinin gerek hizmet öncesinde ve gerekse hizmetiçi eğitimine olanak sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır.

Okul yönetiminde etik ikilemleri çözmek ve etik karar vermek için rehber ilkelere ihtiyaç vardır. Bu nedenle, okul yöneticiliği ve öğretmenlik mesleği için ülke çapında kabul edilen etik ilkeler geliştirilmeli ve yasal metinlere yerleştirilmelidir.

Etik liderliğin bir boyutu da etik bir okul kültürünün ve ikliminin oluşturulmasıdır. Okul yöneticilerinin kültürel liderlik ve etik liderlik davranışları bu noktada kesışmektedir. Okul yöneticilerinin etik liderlik

davranışlarını gösterebilmeleri için kültürel liderlik davranışlarını da kazanmaları gerekmektedir. Bu yüzden, okul yöneticileri, pozitif okul kültürünün ve ikliminin oluşturulmasına yönelik olarak da yetiştirilmelidir.

Öğrencilere güven, itimat ve samimiyet gibi toplumsal açıdan çok önemli tutumların kazandırılabilmesi için her şeyden önce okulun güven odaklı bir kurum olması gerekir. Bunun sağlanabilmesi için ise, hem öğretmenler ve hem de yöneticiler güvene dayalı liderlik davranışlarını göstermelidirler.

Okullarımızda zeki olduğuna inanılan ve derslerinde daha başarılı olan öğrencilere daha fazla ilgi gösterilmesi, önemli bir sosyal adalet sorunudur. Bu sorun başarısız öğrencilerin, başarı düzeylerinin artırılmasına olumsuz etkide bulunmaktadır. Bu sorunun önüne geçilebilmesi için başarısız öğrencilerin başarı düzeylerini artırmaya yönelik özel önlemler alınmalıdır. Bu öğrencilerle akranları arasındaki açığı kapatmak için öğretmen ve yöneticiler özveride bulunmalıdır.

Öğrencilerin farklı kültürel ve ekonomik çevrelerden gelmeleri, onların okullarda karşılaştıkları muamelelerin bir belirleyicisi olmamalıdır. Öğretmenler ve yöneticiler öğrencilere eşit davranma konusunda çok dikkatli olmalı ve bu tür öğrencileri dışlamaktan kaçınmalıdırlar.

Öğretmen ve yöneticiler herhangi bir nedenle dezavantajlı olan öğrencilerin sorunları karşısında duyarlı olmalıdırlar. Bu tür öğrencilerin eğitimi okulda ve sınıfta bazı özel düzenlemeleri gerektirebilir. Bu düzenlemelerin yapılması sosyal adaletin sağlanması açısından çok önemlidir. Dezavantajlı öğrencilerin eğitimsel ve gelişimsel problemleri öğretmen ve yöneticiler tarafından iyi gözlenmeli ve gerekirse bu tür öğrenciler özel eğitim kurumlarına yönlendirilmelidir.

Mesleki liselerde, her öğrencinin öğrenebileceğine olan inanç güçlendirilmelidir. Bazı sorunlardan dolayı, mesleki liseler, genellikle başarı düzeyi düşük öğrencilerin devam ettiği okullar haline gelmektedir. Bu durum, mesleki liseler ve genel liseler arasında bir sosyal adalet sorununu oluşturmaktadır. İlgili makamlarca, mesleki liselerin saygınlığını ve öğrenci potansiyelini artırıcı, daha etkin önlemler alınmalıdır.

Okul yöneticilerinin gösterdikleri etik liderlik davranışları ile okullarda sosyal adaletin sağlanması birbiriyle çok yakından ilişkilidir. Bu yüzden, okul yönetiminde etik liderlik kurumsallaştırılmalıdır. Okul yöneticilerinin seçimine ve yetiştirilmesine gerekli özen gösterilmelidir. Yetişkin eğitimi alanının bulgularından yararlanılarak okul yöneticilerinin eğitimi için yenilikçi eğitim programları hazırlanmalıdır.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Caldwell, C. and others., (2002). Four Umpires: A Paradigm For Ethical Leadership. *Journal of Business Ethics*. 36, pp. 153-163.
2. Ciulla, J.B., (1998). Leadership Ethics: Mapping the Territory. *Ethics: The Heart of Leadership*. (Edited by Joanne B. Ciulla). Pp. 3-25.
3. Crawford, G. and Nicklaus, J., (2000). *Philosophical & Cultural Values: Applying Ethics in Schools*. Eye on Education Inc. New York.
4. Cunningham, W.G. and Cordeiro, P.A., (2003). *Educational Leadership: A Problem-Based Approach*. Pearson Education Inc., Boston.
5. Dampster, N. and Berry, V., (2003). Blindfolded in a Minefield: Principals' Ethical Decision-Making. *Cambridge Journal of Education*. Vol.33, No.3. pp. 457-477.
6. Fulmer, R.M., (2004). The Challenge Of Ethical Leadership. *Organizational Dynamics*. Vol.33, No.3, pp.307-317.
7. Hafernik, J.J. and others., (2002). *Ethical Issues in ESL Faculty: Social Justice in Practice*. Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.
8. Kanungo, R.N. and Mendonca, M., (1996). *Ethical Dimensions of Leadership*. Sage Publications, California.

9. Karip, E., (1998). Dönüşümcü Liderlik. Eğitim Yönetimi. Yıl.4, Sayı.16, ss.443-465.
10. Khuntia, R. and Suar, D., (2004). A Scale to Assess Ethical Leadership of Indian Private and Public Sector Managers. Journal of Business Ethics. 49. pp.13-26.
11. Marshall, C., (2004). Social Justice Challenges to Educational Administration: Introduction to a Special Issue. Educational Administration Quarterly. Vol.40, no.1, pp.5-15.
12. Marshall, C., (2004). Social Justice Challenges to Educational Administration: Introduction to a Special Issue. Educational Administration Quarterly. Vol.40, no.1, pp.5-15.
13. Özdamar, K., (1999). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi-II (Çok Değişkenli Analizler). Kaan Kitabevi, Eskişehir.
14. Rebores, R.W., (2001). The Ethics of Educational Leadership. Prentice-Hall Inc, New Jersey.
15. Rebores, R.W., (2001). The Ethics of Educational Leadership. Prentice-Hall Inc, New Jersey.
16. Sergiovanni, T.J., (1992). Moral Leadership: Getting To The Heart of Scholl Improvement. Jossey-Bass Inc., California.
17. Turner, B., (1997). Eşitlik. (Çeviren: Bahadır Sina Şener). Dost Kitabevi, Ankara.